

**ÇOCUK SUÇLULUĞUNUN ÖNLENMESİNDE VE ÇOCUĞUN
TEKRAR TOPLUMA KAZANDIRILMASINDA
YARGI DIŞI ALTERNATİF YOLLAR**

AV. BİLHAN GÜVEN

İstanbul, 2006

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR

1. GİRİŞ
 2. DÜNYADA ÇOCUK MAHKEMELERİNİN ORTAYA ÇIKIŞI VE ÜLKEMİZDEKİ DURUM
 3. ÇOCUK SUÇLULUĞUNUN ÖNLENMESİ VE ÇOCUĞUN TEKRAR TOPLUMA KAZANDIRILMASINDA YARGI DIŞI ALTERNATİF YOLLARA İLİŞKİN ULUSLARARASI ÇALIŞMALAR
 4. ÇOCUK CEZA ADALETİ SİSTEMİNDE DEĞİŞİMLER
 - 4.1. Modern Hukuk Devletlerindeki Uygulama
 - 4.2. Ülkemizdeki Uygulama
 5. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ
- KAYNAKÇA

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
A.D.	: Adalet Dergisi
BM	: Birleşmiş Milletler
C.	: Cilt
ÇKK	: 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu
İ.B.D.	: İstanbul Barosu Dergisi
İ.Ü.H.F.M.	: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
TCK	: 5237 sayılı Yeni Türk Ceza Kanunu
vb.	: ve bunun gibi

1. GİRİŞ

Adliyenin depo olarak kullanılan odalarından birini boşaltıp, kapısına "Çocuk Mahkemesi" yazısını asmakla, yargıç, savcı atamakla, ya da diğer bir açıdan düşünürsek çocuk mahkemelerinin tüm yurttaki kurulması ve çok iyi bir yasal düzenlemenin getirilmesiyle etkin bir çocuk yargılama sistemi gerçekleştirilip çocuk suçluluğunun önlenmesi ve çocukların tekrar topluma kazandırılmaları mümkün müdür?

Hiçbir çocuk doğuştan suçlu olarak doğmaz. Çocuklar bu vasıflarını yani suçluluklarını sonradan kazanırlar. Gerek yeterli eğitimlerinin olmaması, gerek çevre ve aile baskısı, gerekse de sosyo-psikolojik etkenler onları suça itmiştir. İnsan biyolojisi ve psikolojisi incelendiğinde de, çocuğun 18-21 yaşlarına kadar bedeni ve ruhi gelişimini tamamlamadığı, sorumluluklarının ve davranışlarının sonuçlarının bilincine tam olarak varamadığı ve aynı zamanda hala gelişme sürecinde olduğu için eğitime ve topluma kazandırılma şansı olan bir birey olduğu görülmektedir.

Bu yüzden, tüm gelişmiş ülkeler ceza hukuku sistemlerinde çocuk yargılamasını ayrı olarak düzenlemiş; çocuklara özgü özel kurallar oluşturmuştur. Bu kuralların ortak amacı, suç işleyen çocuğu cezalandırmak değil; tam tersine ıslah etmek; eğitimi, gelişimi açısından daha uygun şartlara yerleştirebilmektir. Ancak, suç işleme bilinci yeterince gelişmeyen çocukların cezalandırılmaları yerine, alınacak önlemlerle suç odaklarından koparılıp, yanlıgıları giderilmiş, bilgi ve becerileri geliştirilmiş olarak topluma dönmelerini sağlamak salt hukuk kuralları, yargı kararlarıyla ulaşılabacak bir sonuç değildir. Çocuk suçluluğunun önlenmesinde ve çocuğun tekrar topluma kazandırılmasında yargı dışı alternatif yollar çok büyük önem taşımaktadır.

Bu bakımdan biz de ödevimizde "çocuk suçluluğunun önlenmesinde ve çocuğun tekrar topluma kazandırılmasında yargı dışı alternatif yollar" konusunu işledik. Ödevi dört ayrı bölümde ele aldık. İlk bölümde Çocuk Mahkemelerinin dünyada ortaya çıkışı ve bunun karşında ülkemizdeki acı duruma kısaca değindik. Bu konuya değinmemizin sebebi, çocuk suçluluğu ve çocuk yargılaması konularında dünyada yaşanan gelişmelere ne kadar uzak olduğumuzu göstermek ve bunun doğrultusunda Çocuk Mahkemelerini daha yeni kuran bir ülkenin, problemin çözümünde yargı dışı yolları ne kadar öngörebileceğini ortaya koymaktır.

Ödevimizin ikinci bölümünde, çocuk suçluluğunun önlenmesi ve çocuğun tekrar topluma kazandırılmasında yargı dışı alternatif yollara ilişkin uluslararası çalışmalara ve üçüncü bölümde ise bu çalışmalar çerçevesinde ülkelerin çocuk ceza adaleti sistemindeki değişimlere ve ülkemiz açısından da 15 Temmuz 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununun ilgili hükümlerine değindik.

Sonuç bölümünde ise ülkemizde anlattığımız konuyla ilgili sorun ve eksikliklere dair neler yapılabileceği konusunda kendi şahsi fikirlerimizi belirttik.

2. DÜNYADA ÇOCUK MAHKEMELERİNİN ORTAYA ÇIKIŞI VE ÜLKEMİZDEKİ DURUM

Dünyadaki gelişmelere baktığımızda, Çocuk Mahkemeleri üzerine ilk çalışmaların 19. yüzyılda gerçekleştiğini görmekteyiz.¹ 19. yüzyıla kadar çocuk suçlular da yetişkinlere verilen cezalara çarptırılırlar, cezaevleri de çocuklarla dolar, birçok çocuk da idam edilirdi.²

İlk Çocuk Mahkemesi 1899 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin Chicago kentinde kurulmuştur.³ Bu konuda Chicago'nun öncülük etmesi nedensiz değildir. Chicago o tarihte, tam bir liberal ekonomi sistemi içinde olağanüstü bir sanayi devrimi yaşıyordu. Bu da bir tarafta sınırsız bir zenginlik, diğer tarafta ise büyük bir sefalet ortamı yaratmıştı. Bu sebeple de çocuk suçlarında büyük bir patlama olmuştu. Bu ortamda Chicago'da bazı sosyal hizmet uzmanları, bu çocuklar için bir şeyler yapılması gerektiğine inandığından, toplum vicdanını uyandırmaya çalışmışlar, kadın kuruluşlarını harekete geçirip çocuklar için özel bir mahkeme kurulmasını talep etmişlerdir. İlk önce hukukçular bu isteğe anayasaya aykırılık nedeniyle karşı çıkmışlardır; ancak gelişen olaylar karşısında Chicago Barosu bir kanun tasarısı hazırlaması için bir komisyon kurmuş ve bazı değişikliklerden sonra da bu tasarı, 1 Temmuz 1899'da kabul edilmiştir.⁴

Bu mahkemenin amacı, cezanın ne olacağına karar vermektense çok, çocuk ve toplum için neyin iyi olduğuna karar vermektir.⁵ Destekten yoksun, terkedilmiş ya da suçlu çocuklar lehine tedbirler öngörüyor ve büyük yerleşim merkezlerinde bu yargılamayı yapacak özel bir hakim atıyordu.⁶ Duruşmalar çocukları damgalamaktan korumak üzere ayrı, kapalı salonlarda yapılacaktı.⁷ Ayrıca, mahkeme tedbirlerin uygulanması açısından yardımcı personel atama yetkisine de sahipti. Kanun o dönem için son derece mükemmeldi.

¹ Dinç Güney, Çocuk Mahkemeleri Ne Oldu?, İzmir Barosu Dergisi, C.7, S.3, 1998, s.30

² Tufan Celal, Çocuk Mahkemeleri, Antalya Barosu Dergisi, C.1, S.2, 1990, s.26

³ Bıyıklı Hasan İsmet, Çocuk Mahkemeleri'nin Kuruluşu, A.D., C.64, S.2-3, 1973, s.169

⁴ Onursal Betül, "Çocuk Mahkemeleri", Adana Barosu Dergisi, C.1, S.4, 1992, s.38

⁵ UNICEF Dergisi, Çocuk Ceza Adaleti Sistemi, s.10

⁶ Onursal, "Çocuk Mahkemeleri...", s.38

⁷ UNICEF Dergisi, s.10

İlk çocuk mahkemesi açısından çok önemli bir gelişme de ilk çocuk mahkemesi yargı yetkisinin suçlu çocukları olduğu kadar, terkedilmiş ve kimsesiz çocukları da içine almasıydı. Onlar hakkında da gerekli tedbirleri uygulama yetkisi vardı. Bu sistem günümüzde de çoğu ülkede aynen devam etmekte olup, Çocuk Mahkemelerinin yalnız suçlu çocukları yargılamakla ilgili bir durum olmadığının da göstergesidir.

Avrupa'da ilk olarak Çocuk Mahkemeleri 1908 yılında İngiltere'de kurulmuş ve diğer ülkelerde devam etmiştir.⁸

Türkiye ise yeryüzünde 1987 yılına kadar Çocuk Mahkemesi kuramayan sayılı ülkeden biridir. Ülkemizde, 1945 yılında başlayan çalışmalar ancak 1979 yılında sonuç vermiş ve 2253 sayılı Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun meydana getirilmiştir.⁹ 7 Kasım 1979 tarihinde kabul edilen kanun, ancak 19 ay sonra 1 Haziran 1982 tarihinde yürürlüğe girmiştir.¹⁰ Kanun, 5 yıl içinde her il ve ilçede birer Çocuk Mahkemesi kurulmasını öngörüyordu.¹¹ Ancak, üzülecek belirtmek isteriz ki, ülkemizde 2003 yılında sadece 7 mahkeme kurulabilmiş durumdaydı.

Çocuk Mahkemeleri'nin bu kadar uzun süre hayata geçirilememesinin en önemli sebebi, suçları önlemeye ilişkin cezaların ve tedbirlerin artırılması dışında suçların azalmasını önleyecek bilimsel çalışmaların yapılmamasıdır. Aileden başlayarak; ekonomik koşulların, yerel alışkanlıkların, küçük yaşta çalışma hayatına katılmanın yarattığı olumsuz gelişmelerin işlenen suç türleriyle bağlantısı araştırılmamış ve aşağıda detaylı bir şekilde anlatacağımız çağdaş değişimler takip edilmemiş, uluslararası çalışmalardan yararlanılmamıştır. Bu durumda da maalesef geleceğin toplumunu oluşturacak çocuklar için çok eksik ve yetersiz düzenlemeler ortaya çıkmıştır.

⁸ UNICEF Dergisi, s. 9

⁹ İçel Kayıhan, Çocuk Mahkemeleri Kanunu Üstüne Düşünceler, Doğumunun 100. Yılında Atatürk'e Armağan, İ.Ü.H.F.M., CA7, S.I-4, 1982, s.277

¹⁰ Özcan Erol, Çocuk Mahkemeleri Niçin Kurulmaz, İzmir Barosu Dergisi, C.5, S.4, 1986, s.63

¹¹ Dinç, s.31

3. ÇOCUK SUÇLULUĞUNUN ÖNLENMESİ VE ÇOCUĞUN TEKRAR TOPLUMA KAZANDIRILMASINDA YARGI DIŞI ALTERNATİF YOLLARA İLİŞKİN ULUSLARARASI ÇALIŞMALAR

Birleşmiş Milletler, 1959 yılında “Çocuk Hakları Bildirgesi”ni hazırlanmıŐ ve çocuğun özel korunması, eğitim ve öğretim sağlanması, ayrıma tabi tutulmaması ilkelerini düzenleyen bir metin olmuŐtur.

BM, Çocuk Hakları Bildirgesi'nin kabulünün 30. yılı olan 20 Kasım 1989 tarihinde “Çocuk Hakları SözleŐmesi”ni kabul etmiştir. Bu sözleŐme, 1979 yılından itibaren hazırlanmaya baŐlanmış ve bu hazırlıklar tam 10 yıl sürmüŐtür. SözleŐme, çocuk haklarının uluslararası yasa gücünü kazanmasını sağlayan ilk belge olmasından dolayı tüm dünyada, çocukların sahip oldukları hakların tanınıp, güvence altına alınması yönünde çok özel bir öneme sahiptir. SözleŐmede, çocuklara uygulanacak işlemler hakkında genel prensipler yer almaktadır. Bu prensipler çocukların haklarının korunmasına, onların eğitilip topluma kazandırılmalarına yöneliktir. Ayrıca sözleŐme, taraf devletlere, uygun bulunduğu takdirde, insan hakları ve yasal güvencelere tam saygı gösterilmesi koŐuluyla Şüpheli veya sanık çocuk hakkında mahkeme usulüne baŐvurulmaksızın önlemlerin alınması için gerekli tedbirlerin ortaya konmasını teşvik etmelerini öngörmüŐtür.

1985 tarihli “Çocuk Mahkemelerinin Yönetimi Hakkında BM Asgari Standart (Beijing) Kuralları”nda, çocuk suçluluğunun önlenmesi amacıyla tüm kuruluşların aileye destek vermeleri gerektiği vurgulanmıŐ ve çocuğu suç işlemekten alıkoyacak bir sistem geliştirilmesi gerektiği önemle dile getirilmiştir. Bu kurallara göre, küçüklere özgü suç tanımları, ceza sorumluluğu tanımları bilimsel gerçeklere ve ülke Őartlarına göre belirlenmeli ve basit olaylarda yargı dışı idari yollarla sorun halledilmelidir.

1990 tarihli “Çocuk Suçluluğunun Önlenmesi İçin BM Yönlendirici (Riyad) İlkeleri” ise idari yönetimin her kademesine gençlerle ilgili birim ve programlar konulması, suçluluğu önleyici programlar üretilmesi ve aileye, medyaya, eğitim sistemine ve diğer eğitici kuruluşlara bu amaca yönelik bilgi ve yardım verilmesini tavsiye etmektedir. Ayrıca, çocuk yargılaması ile görevli organların tüm personeline, çocukları yargı sistemi dışına taŐırabilmeyi hedefleyen olanak ve programları tanımları ve olabildiğince kullanmaları için gerekli formasyonun verilmesi gerektiği bu kurallarda belirtilmiştir.

Yine aynı tarihli “Özgürlüğünden Yoksun Bırakılmış Küçüklerin Korunması Hakkında BM Asgari (Havana) Kuralları” da özgürlüğünden yoksun bırakılmış küçüklerin hangi şartlar içinde yaşamaları gerektiğini kurallara bağlamaktadır.

Bu uluslararası metinler dışında Avrupa Konseyi'nin de çocuklara yönelik çeşitli çalışmaları vardır. 1987 tarihli ve 20 nolu “Çocuk Suçluluğuna Karşı Sosyal Tepki” ve 1988 tarihli 6 nolu “Göçmen Ailelerden Gelen Gençlerin Suçlu Davranışlarına Karşı Sosyal Tepki” adındaki tavsiye kararları, üye ülkelere çeşitli önerilerde bulunmaktadır. Bu kararlarda; Beijing Kurallarını uygulama, hukuk dışı idari bir safha ile cezaları azaltmayı deneme, çocuk yargılamasını hızlandırma, tutuklamayı sınırlama, çocukların eğitim ve meslek edinerek geleceklerini düzenleme yönünde bir takım yaptırımlara maruz bırakılmaları gibi tavsiyelerde bulunmaktadır.¹²

Ayrıca Birleşmiş Milletler Viyana Ofisi Suçun Önlenmesi ve Ceza Yargılaması Bölümünün de bu alanda önemli çalışmaları vardır. Bu bölüm, çocuk yargılamasında evrensel normları ulusal yasa sistemlerinde uygulamak isteyen devletler için bir teknik yardım projesi geliştirmiş; çocuk suçluluğunun önlenmesi politikalarının üretilmesi ve çocuk yargılamasının düzenlenmesi amacıyla hizmet etmek için bir "Çocuk Yargılaması El Kitabı" ve bir de "Çocuk Konusunda Örnek Kanun" oluşturmuştur. BM'nin bu çalışma birimi hükümetlerin daveti üzerine teknik yardım isteyen ülkelere giderek çocuk yargılaması için gerekli kanun sistemini oluşturmakta, bu yargılamada görev alacak savcı, hakim, avukat, uzmanları ve çocuklarla ilgili kurumlardaki görevlileri bir meslek içi eğitimle eğitmekte ve daha sonraki eğitimler için de bir eğitici eğitim sistemi oluşturmaktadır. Bu teknik yardımın gerçekleşmesi için kimi ülkeler UNICEF ve Dünya Bankasından yardım almışlardır. 1997 yılı Kasım ayına kadar Arnavutluk, Bosna Hersek, Burkina Faso, Hırvatistan, Guatemala, Lübnan, Ruanda ve Güney Afrika'ya; BM Viyana Ofisi bu teknik yardımı götürmüştür.¹³ Ayrıca da suçun önlenmesi ve ceza yargılaması konusunda sivil toplum kuruluşlarının, çeşitli enstitülerin ve bilimsel kuruluşların verilerini toplayan bir network geliştirmiştir (UNCJIN). Uluslararası veri merkezi olan bu sistemde Viyana Ofisi koordinatör ve hakim olarak görev yapmaktadır.¹⁴

¹² Onursal Betül, Çocuk Yargılamasında Uluslararası Boyut, İ.B.D., C.69, S.I-2-3, 1995, s.108

¹³ Onursal Betül, Çocuk Suçluluğu ile Mücadelede Uluslararası Gelişmeler ve BM Viyana Ofisi Tarafından Hazırlanan Çocuk Yargılaması Konusunda Örnek Kanun, Baro Gündemi Özel Eki, 1998, s.3

¹⁴ Onursal, "Çocuk Suçluluğu...", s.3

Çocuk Yargılaması Konusunda Örnek Kanunun I. bölümünün 1. maddesinde, mercilerin tepkilerinin küçüğe özgü koşullara ve suça orantılı olması gerektiği, küçüklerin yargı sisteminin, küçüğün kişiliğinin ve ahlaki sorumluluğunun gelişmesini hedeflemek zorunda olduğu ve yargı dışı yollara başvurunun teşvik edilmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Kanunun usul hükümleri başlıklı 3.2.-4 maddesinde ise kabahat sınıfına giren suçlar için, savcının bir yargı dışı yol denemesi ya da alternatif tedbirler için öngörülen kurumlarla temasa geçmesi gerektiği ve yine savcının, eğer bir uzlaşma yoluna girmişse ve şayet gerekiyorsa, kendi olanakları dahilinde bir zarar tazminini üstlenmişse, dosyayı takipsizlik kararı ile kapatabileceği belirtilmiştir.

Kanunun “Yargı dışı çözüm yolu” başlıklı 4.1.-1 maddesi ise aynen şu şekildedir:

“Muhakemenin başlamasından önce ve muhakeme sırasında, savcı, çocuk hakimi veya çocuk mahkemesi herhangi bir zamanda, küçük suçlu ile, razı olduğu takdirde mağdur veya savcılık makamı arasında anlaşmalı bir çözüm için bir uzlaşma yolu deneyebilir.”

4. ÇOCUK CEZA ADALETİ SİSTEMİNDE DEĞİŞİMLER

4.1. Modern Hukuk Devletlerindeki Uygulama

Uzun süreyi kapsayan araştırmalarda, ceza ve ıslahevlerinin gençleri topluma yeniden kazanmadaki başarısızlığı tespitinin yanı sıra, erken yaşta özgürlüğü kısıtlayıcı ceza verilen çocukların diğer çocuklara oranla ileriki yaşlarda daha kolay cezaevine girdikleri ve erken yaşta kapalı kurumda bulunmanın suç kariyerinde en belirgin etken olduğu tespit edilmiştir.¹⁵

Bu doğrultuda, çocuk ceza adaleti sisteminde yukarıda belirttiğimiz uluslararası kurallar çerçevesinde, ülkeler kendi yasalarını yeniden gözden geçirmeye başlamışlardır. Bu süreçte de suçluya müdahale biçimlerinde farklı yaklaşımlar ortaya çıkmaktadır.

Son 20-30 yıl içinde gerçekleştirilen bu müdahale biçimleri gözetme yükümlülüğü, sanık-mağdur uzlaştırma programları, yönlendirme, sosyal alıştırmaya kursları, ve kapalı kurum yerine açık ya da yarı açık kurumlara yerleştirme olarak tanımlanabilir.¹⁶

“Diversion” (saptırma, başka yöne sevk etme) olarak tanımlanan bu yeni programların temelinde, sanıktan çok, kontrol mekanizmalarının mevcut suçlardaki payı ve olumsuz damgalanmanın çocuk üzerindeki etkisi gibi konular ön plana çıkarılarak, ceza yerine eğitim, mümkün olduğu kadar az cezai müdahale gibi yaklaşımların çocuk yargılanması sisteminde güçlenmesi yatmaktadır.¹⁷

Diversion kurumu Amerika Birleşik Devletleri kaynaklıdır. ABD’de özellikle altmışlı yılların sonunda hapisanelerdeki doluluk oranının olağanüstü boyutlara ulaşması ve mahkemelerin iş yükünün artması, cezalandırmaya dayalı geleneksel Amerikan suç politikasının çöküşünün ilk sinyalleri olarak kabul edilir. Bu gelişme de, sistemi, geleneksel muhakeme dışında yeni, alternatif yaptırım arayışlarına itmiştir. Gelişimin ilk örnekleri çocuk ceza hukukunda görülür. Nitekim, yetmişli yılların başında, bu alternatif yaptırım anlayışını benimseyen denemelere girişilmiştir. Bu denemelerin amacı, “Diversion” kavramı ile belirginleşir. Diversion, suçun koğuşturulmasında, çeşitli safhalarda geçerli olan takdir

¹⁵ Tekin Uğur, Çocuk Yargılamasında Avrupa’daki Yeni Uygulamalar, Çocuklar ve Suç-Ceza, Karşılaştırmalı Güncel Ceza Hukuku Serisi 4, Ankara-2005, s.491

¹⁶ Tekin, s.491

¹⁷ Tekin, s.491

hakkını kullanarak, eylemi ceza adalet sisteminin resmi kanalı dışına çıkarmak anlamına gelir. Bir başka deyişle, kişinin, ceza takibatı, ceza muhakemesi ve cezanın infazı zincirinden kurtulmasıdır. Böylece polis, takdir hakkını kullanarak fiili adliyeye intikal ettirmez ya da savcı sanık ile pazarlık yaparak kamu davası açmaz. Diversion kurumunun diğer yönü ceza hukuku yaptırımından vazgeçmekle belirginleşir. Bunun yerine yardım, tedavi ya da rehabilitasyon programları icra edilir.¹⁸

Tazmin etme bu programlardan birisidir. Tazmin, değişik biçimlerde gerçekleştirilebilir. Çocuktan mağdura hizmet vermesi veya hayırsever bir sosyal kuruluşla yardım etmesi istenir. Çocuk da, suçun mağdurunun zararlarını tazmin eder veya kamu yararına bir hayırda bulunur Böylece çocuğa toplumun üretken bir üyesi olma konusunda adım atma olanağı tanınır.¹⁹

Bu programlardan en önemlilerinden biri “yönlendirme”dir. Yönlendirme, çocuğun yargılama sistemine girmesini engellemek için kullanılan bir kavram olup, çocuğun ceza yargılama sistemine girmesini ve bunun sonucu acı çekmesini önlemeye yöneliktir. Örneğin ABD’de ilk defa suç işleyen çocukların resmi sürece girmelerine seçenek olarak, toplum kurumlarının ve polis müdahale programlarının yani yönlendirmenin kullanıldığı görülmektedir. Çocuk, birden fazla etkinliğe veya hizmete katılabilir. Örneğin, çocuk suçla ilgili kompozisyon yazar ya da diğer başka toplum hizmetlerine katılır. Bu yönlendirme projeleri, çocuğa uygun davranışı olumlu bir görev ve etkinlik sunarak öğretir. Almanya’da da hafif ve orta çocuk suçlarında (örneğin, değersiz şeylerin çalınması, hafif müessir fiil vb.) yönlendirmenin uygulanmasını teşvik yönünde kurallar mevcuttur. Yönlendirme programları, tedavi, danışmanlık, iş olanakları veya eğitim programları biçiminde uygun seçenekler hazırlarlar. Yönlendirme kararını polis, gözetim delegesi veya savcı tarafından verilebilir ve bir kısım sosyal hizmet kuruluşları tarafından gerçekleştirilir.²⁰

¹⁸ Özbek Veli Özer, Çocuklar Hakkında Verilebilecek Kararlar: Erteleme Kararları ve Yargı Dışı Çözüm Yolları, Manisa Barosu Dergisi, C. 18, S.71, 2000, s.16

¹⁹ Sevik Handan Yokuş, Uluslararası Sözleşmelerdeki İlkeler Açısından Çocuk Suçluluğu ile Mücadelede Kurumsal Yaklaşım, Beta Yayınları, İstanbul 1998, s.119

²⁰ Sevik, s. 121

Gündüz uygulanan iyileştirme programları: Bir kurumda kalmadan uygulanan bu programlarda, çocuklar evlerinde ya da yetiştirme merkezlerinde kalırlar; çocuklara danışmanlık, eğitim, iş olanağı, bireysel çalışma hizmetleri sağlanır. Gündüz uygulanan iyileştirme programları, çocukların standart okul saatlerinde devam ettikleri ve akşamları, bazen de hafta sonları eve döndükleri iyileştirici programlardır. Bir danışman veya gözetim memuru, çocuğun evde kalmasına yoğun destek vererek yardım eder. Bu programlar, daha ekonomik olduğundan, daha az personel gerektirdiğinden ve en önemlisi ailelerin de katılımını sağladığından tercih edilmiştir.²¹

Yatılı olarak uygulanan iyileştirme programları: Çocukların bir yerde kalmaları koşulu ile gerçekleştirilen bu iyileştirme programları, yetiştirme merkezleri ve grup evleri gibi 24 saat süreyle hizmetin gerçekleştirildiği, suçlu çocukları iyileştirici, toplum temelli programlardır. Bu tür iyileştirme programları, cinsel taciz, aile işlevsizliği veya uyuşturucu madde kullanımı gibi çocukların refahını tehdit eden ve maruz kaldıkları evdeki risk dolu, yetersiz veya uygun olmayan koşullar yüzünden zorunlu hale gelmektedir. Söz konusu programlar üç temel kategoriye ayrılırlar:

1) Grup evleri: Genellikle 12 ile 25 çocuğu bünyesinde barındıran küçük kurumlardır. Kısa dönemli olan bu kurumlar, çocukların topluma dönüşlerini kolaylaştırır. Eğitim, mesleki eğitim ve aile yaşamı sağlayan mekanlardır. Buarada 24 saat görev yapan personel vardır ve çocuklar personel ile yakın ilişki kurarlar. Yetiştirme evlerinden daha yoğun denetime ihtiyacı olan çocuklar burada kalır, okullarına devam eder ve sosyal aktivitelere katılırlar.

2) Yetiştirme evleri: Bakım ve korumayı üstlenen yerleştirme evlerinde bir veya iki çocuk, ana baba olarak hizmet veren bir aile ile yaşarlar. İstismar ve ihmal edilen ve suçlu bulunan çocukların bakım ve korunması ve yiyecek sağlanması için ana ve babanın yerini alan yetişkinler, devlet tarafından mali bakımdan desteklenir. Yetiştirme evlerinin verimliliği, buradaki ana babaların niteliğine ve çocuk ile kurulan duygusal iletişimin düzeyine bağlıdır.

²¹ Sevik, s.122

3) Kırsal Yaşam Programları: Dinlendirici ve eğlendirici faaliyetleri veya çalışma olanağı sağlayan orman kamplarını ve çiftlikleri kapsar. Ancak, bu programda toplumdaki soyutlama olabileceğinden, programın kısa sürmesi önemlidir.²²

Almanya Frankfurt'ta, evsiz genç ve çocukların ayda altı gece kalabilecekleri "Sleep In" adlı bir kurum faaliyet göstermektedir. Bu kurumun amacı, çocuk ve gençleri geceleri sokaklardan uzak tutmaktır. Çocuklar burada durumları hakkında ayrıntılı danışma ve bilgi alma imkanına da sahiptirler. Gerekliğinde Sleep In görevlileri gençlik veya sosyal daire görevlileri ile bağlantı kurulabilirler. Sleep In'de dördü acil durumlar için olmak üzere toplam yirmi yatak bulunmaktadır. Ortalama her gece sekiz ile on dört çocuk burada kalmaktadır. Kurumda iki pedagoğ da yer almaktadır. Ayrıca çocuklara yardımcı olmak üzere bir kadın ve bir erkekten oluşan iki görevli de hazır bulunmaktadır.²³

Ayrıca günümüzde resmi mahkeme sistemi yerine kabul edilebilecek kurumlar olarak kurulan bazı örnekler de vardır. Bunlar ağır olarak sınıflandırılmayan ve suç işlediğini kabul eden çocuklar hakkında karar vermeye yetkilidir. Bunlara bir örnek İskoçya'daki çocuk duruşması sistemidir. Bu sistem, suçları çok ağır olmadığı sürece, 18 yaş altı suçlular için tatbik edilir. Bu çocuklar mahkemenin karşısına çıkmak yerine, bir mahkeme düzeninden daha az şekilci bir duruşmaya katılırlar. Orada, eğitilmiş, hukukçu olmayan üyelerden oluşan bir panel; aile, sosyal danışmanlar, öğretmenler ve ilgili çocuk ile görüştüğünden sonra, çocuğun iyiliğini temel alan tasarrufa karar verir. Ayrıca birçok ülkede anlaşmazlığın sulh yolu ile çözümü için yardım eden arabuluculuk sistemleri vardır. Burada sosyal danışmanlar serbest bırakılabilecek durumda olan suçlu çocukların yerine arabuluculuk yaparlar.²⁴

4. 2. Ülkemizdeki Uygulama

15 Temmuz 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu, çocukları, korunma ihtiyacı olan çocuk ve suça sürüklenen çocuk olarak değerlendirerek ikili bir ayırımı gitmiştir. Kanun, koruyucu ve destekleyici tedbirleri de detaylı bir şekilde tanımlamıştır. Konuyla ilgili 5. madde aynen şu şekildedir:

²² Seviük, s.123-124

²³ Heins Rüdiger, Sokak Çocukları, Çocuklar ve Suç-Ceza, Karşılaştırmalı Güncel Ceza Hukuku Serisi 4, Ankara-2005, s.198

²⁴ UNICEF Dergisi, s. 10-11

“Koruyucu ve destekleyici tedbirler, çocuğun öncelikle kendi aile ortamında korunmasını sağlamaya yönelik danışmanlık, eğitim, bakım, sağlık ve barınma konularında alınacak tedbirlerdir.

a) Danışmanlık tedbiri, çocuğun bakımından sorumlu olan kimselere çocuk yetiştirme konusunda; çocuklara da eğitim ve gelişimleri ile ilgili sorunlarının çözümünde yol göstermeye,

b) Eğitim tedbiri, çocuğun bir eğitim kurumuna gündüzlü veya yatılı olarak devamına; iş ve meslek edinmesi amacıyla bir meslek veya sanat edinme kursuna gitmesine veya meslek sahibi bir ustanın yanına yahut kamuya ya da özel sektöre ait işyerlerine yerleştirilmesine,

c) Bakım tedbiri, çocuğun bakımından sorumlu olan kimsenin herhangi bir nedenle görevini yerine getirememesi hâlinde, çocuğun resmî veya özel bakım yurdu ya da koruyucu aile hizmetlerinden yararlandırılması veya bu kurumlara yerleştirilmesine,

d) Sağlık tedbiri, çocuğun fiziksel ve ruhsal sağlığının korunması ve tedavisi için gerekli geçici veya sürekli tıbbî bakım ve rehabilitasyonuna, bağımlılık yapan Maddeleri kullananların tedavilerinin yapılmasına,

e) Barınma tedbiri, barınma yeri olmayan çocuklu kimselere veya hayatı tehlikede olan hamile kadınlara uygun barınma yeri sağlamaya, yöneliktir.”

Kanununun 6. maddesinde adli ve idari merciilerin, kolluk görevlilerinin, sağlık ve eğitim kuruluşlarının, sivil toplum kuruluşlarının, korunma ihtiyacı olan çocuğu Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna bildirmekle yükümlü olduğu belirtilmiştir.

“Acil korunma kararı alınması” başlıklı ÇKK madde 9’da ise derhal korunma altına alınmasını gerektiren bir durumun varlığı halinde çocuğun, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından bakım ve gözetim altına alındıktan sonra acil korunma kararının alınması için Kurum tarafından, çocuğun Kuruma geldiği tarihten itibaren en geç beş gün içinde çocuk hakimine müracaat edilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bu durumda hakim tarafından, üç gün içinde talep hakkında karar verilir.

ÇKK’nın 19. maddesinde yer alan, “Kamu Davasının Açılmasının Ertelenmesi” müessesesi ise, failin kişiliği ve işlediği suçun önemi göz önünde bulundurarak, hakkında kamu davasının açılmasından bazı şartlarla ve belirli bir süre iyi hal sahibi olması halinde vazgeçilmesini düzenlemiştir.

Kamu Davasının Açılmasının Ertelenmesinin uygulanabilirliği, bazı şartların birlikte gerçekleşmesi koşuluna bağlıdır. Buna göre, fiil için kanunda öngörülen cezanın üst sınırı üç aydan fazla ve iki yıla kadar hapis cezasını veya adli para cezasını gerektirir nitelikte olması durumunda, Cumhuriyet Savcısı; şüphelinin daha önce kasıtlı bir suçtan mahkum olmaması, davanın açılmaması halinde suç işlemekten kaçınacağı kanaatinin oluşması, davanın ertelenmesinin dava açılmasından daha yararlı olması ve mağdurun veya kamunun zararının tamamen giderilmesi ile birlikte davanın açılmasının 5 yıl süreyle ertelenmesine karar verebilecektir. Ancak mağdurun ve kamunun zararının tamamen giderilmesi şartı, şüphelinin kendisinin veya ailesinin ekonomik durumunun zararın giderilmesine imkan vermiyorsa, aranmayabilecektir.²⁵

Kanunun 23. maddesinde düzenlenen “Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması” müessesesi de, şüpheli hakkında açılmış bulunan kamu davasının belli bir deneme süresinin sonuna kadar, deneme süresinin iyi hal ile geçirilmesi ve bu dönem içerisinde belirtilen yükümlülöklere uyulması şartıyla ertelenmesidir.

²⁵ Mermut Serdar, Çocuk Koruma Kanunu Üzerine Bir Değerlendirme, Legal Hukuk Dergisi, Yıl 4, S.37, Ocak 2006, s. 107

Hükmün açıklanmasının ertelenmesi bakımından da bazı koşulların birlikte gerçekleşmesi gerekmektedir. Çocuğun daha önce kasıtlı bir suçtan mahkum olmamış bulunması, çocuğun yeniden suç işlemeyeceği hususunda kanaat gelmiş olması, çocuk hakkında, kişilik özellikleri ile duruşmadaki tutum ve davranışları itibarıyla bir cezaya hükmedilmesine gerek görülmemesi, mağdurun ve kamunun uğradığı zararın tamamen giderilmesi koşulları gerçekleşmiş bulunmalıdır.

Son olarak Kanununun 24. maddesinde hem 5237 sayılı Yeni Türk Ceza Kanunu'nda ve hem de Ceza Muhakemesi Kanunu'nda da yer alan uzlaşma müessesesinin yer aldığını ve müessesenin kapsamının çocuklar bakımından genişletildiğini görmekteyiz. Nitekim TCK'da uzlaşma, sadece soruşturulması veya kovuşturulması şikayete tabi suçlar bakımından mümkün iken, bu kanunda madde kapsamına kasten işlenen ve alt sınırı iki yılı aşmayan hapis veya adli para cezasını gerektiren ya da taksirle işlenen suçlar da alınmıştır. Ayrıca madde metninde yer alan iki yıl sınır on beş yaşını doldurmamış küçükler açısından üç yıl olarak kabul edilmiştir.²⁶

²⁶ Mermut, s. 109

5. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Öncelikle önemle belirtmemiz gerekir ki, 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu, bünyesinde bazı yenilikler barındırmasına rağmen, bu yenilikler, sorunun özüne erişmekten uzak olup; ayrıca kanunda belirtilen kurumların henüz altyapısı tamamlanmamış olduğundan, bu durum ne yazıkki kanunun uygulanabilirliğini zora düşürecek, hatta imkansız kılacaktır. Çocukların suç odaklarından uzaklaştırılması ve suça iten sebeplerden korunacak bir toplum yapısının oluşturulması için atılımların yapılması gerekmektedir. Uluslararası düzenlemelerin hepsinde oluşturulmuş bilinç budur.

Bu çerçevede ülkemiz açısından, çocukların öncelikle onları suça ve benzeri korunmaya muhtaçlık hallerine itecek yoksunluklardan (erken yaşta çalışma, ekonomik koşullar, göç, fırsat eşitliği...) korunmaya, bu korunma için gerekli ülke çapında bir sosyal adalet sistemine, sağlıklı bir aile ortamı, onun bulunmadığı yerde ailenin yerini alacak kurumlara ihtiyaç vardır.²⁷ Bu sebeple devlet, suçlu, potansiyel suçlu, kimsesiz ve korunmaya muhtaç çocuklar üzerine kanat germeli ve çocuk mahkemelerinin alt yapısını oluşturan kurumlar derhal hayata geçirilmelidir. Çocuk suçluluğunun önlenmesi ve bu çocukların tekrar topluma kazandırılabilmesi için yukarıda detaylı bir şekilde açıkladığımız yargı dışı alternatif yollara başvuru zorunlu hale getirilmelidir.

Ülkemizde çocukların sokaklarda yaşamaları endişe uyandırmaktadır. Milyonlarca çocuk evsizlik tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bu çocuklar vakitlerini, sokaklarda gezerek, bilgisayar oyunları oynayarak, geçinmek için hırsızlık yaparak, alkol ve uyuşturucu kullanarak, yoldan geçenlerden para talep edip, bu talepleri kabul görmeyince bu kimselere karşı şiddet kullanarak geçirmektedir. Bu sokaklarda yaşayan, kimsesiz çocuklar sorununun temelden çözülmesi için çalışılmalıdır. Bu çerçevede, çocukları sokaklarda yaşamaya iten sebeplerin iyice araştırılması çok önemlidir. Sosyal hizmet sokağa indirilmelidir. Sokak çocukları için uzmanlarca düzenlenecek ve onlara olduğu kadar ailelere de ekonomik, toplumsal, eğitsel, psikolojik hizmetler sunacak kurumlar açılmalıdır. Bu çocuklar, sokaklardan kurtulmalı, beslenme, barınma ve eğitimleri sağlanmalıdır.

²⁷ Akço Seda, Çocuk Mahkemeleri ve Suça İtilen Çocukların Yargılanması, Yeni Türkiye, C.4, S.22, 1998, s.1179

Adaletin çocuklara uygulanması ile görevli tüm kişilerin özel olarak eğitilmesi gereklidir. Bu noktada, Polis Çocuk Büroları etkin bir biçimde kurulmalıdır. Çocukla ilk temas edecek olan kişi polis olacağından, onun çocuk konusunda eğitilmiş, bilgili bir uzman olması ve çocuğa karşı uygun davranışta bulunması gerekmektedir. Yoksa, yapacağı en ufak yanlış bir hareketin bile çocuk üzerindeki etkileri çok kötü olacaktır.

Hukuk eğitimi içerisinde çocuk mahkemeleri, çocuk yargılaması ve çocuk haklarına dair eğitim verilmeli; stajyer hukukçuların çocuk mahkemelerinde de staj yapmaları ve çalışmaları sağlanmalıdır.

Aile uyumsuzlukları üzerine konferans vb. kitle araçları ile gidilip, kişiler bilinçlendirilmelidir. Aile istismarının ve aile içi şiddetin önlenmesi açısından “çocuk imdat” hizmeti kurulmalıdır.

Islah evleri, mesleki teknik eğitim veren kurumlar haline dönüştürülmelidir. Bu eğitimin verilmesini sağlayacak uzman öğretmenler görevlendirilmeli, gerekirse de kendilerine diğer öğretmenlerden daha fazla maaş verilmelidir. Ayrıca, bu eğitimi alan çocuklara ara kademe meslek elamanı unvanı verilerek topluma kazandırılmaları sağlanmalıdır. Devlet, sektörün bu elemanlara staj imkanı yaratmasını zorunlu kılmalı, ayrıca kendi ihtiyacı olan konularda bu elemanlardan yararlanmalıdır. Ayrıca, kanaatimizce bu eğitimi veren kurumların büyükşehir sınırları dışında kurulması, çocuğun topluma kazandırılmasını kolaylaştıracaktır.

Son olarak, çocuklar için eşitliği ve adaleti sağlamadan, onları cezalandırmayı asla düşünmemeliyiz ve bu doğrultuda yukarıda belirttiğimiz uygulamalar ile ilgili en kısa zamanda olumlu çalışmalarda bulunulmazsa, ülkemizde Çocuk Mahkemeleri gerçek amaçlarına asla ulaşamazlar.

KAYNAKÇA

1. AKÇO Seda, Çocuk Mahkemeleri ve Suça İtilen Çocukların Yargılanması, Yeni Türkiye, C.4, S.22, 1998, s.1164-1179
2. BIYIKLI Hasan İsmet, Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, A.D., C.64, S.2-3, Ankara 1973, s.169-182
3. DİNÇ Güney, Çocuk Mahkemeleri Ne Oldu?, İzmir Barosu Dergisi, C.7, S.3, 1988, s.24-42
4. HEİNS Rüdiger, Sokak Çocukları, Çocuklar ve Suç-Ceza, Karşılaştırmalı Güncel Ceza Hukuku Serisi 4, Ankara-2005, s.195-199
5. İÇEL Kayıhan, Çocuk Mahkemeleri Kanunu Üzerine Düşünceler, Doğumunun 100. Yılında Atatürk'e Armağan, İ.Ü.H.F.M., C.7, S.1-4, 1982, s.277-288
6. MERMUT Serdar, Çocuk Koruma Kanunu Üzerine Bir Değerlendirme, Legal Hukuk Dergisi, Yıl 4, S.37, Ocak 2006, s.105-110
7. ONURSAL Betül, Çocuk Mahkemeleri Adana Barosu Dergisi, C.1, S.4, 1992, s.37-45
8. ONURSAL Betül, Çocuk Suçluluğu ile Mücadelede Uluslararası Gelişmeler ve BM Viyana Ofisi Tarafından Hazırlanan Çocuk Yargılaması Konusunda Örnek Kanun, Baro Gündemi Özel Eki, S.8, 1998
9. ONURSAL Betül, Çocuk Yargılanmasında Uluslararası Boyut, İ.B.D., C.69, S.1-2-3, 1995, s.105-111
10. ÖZBEK Özer, Çocuk Hakkında Verilebilecek Kararlar, Erteleme Kararları ve Yargı Dışı Çözüm Yolları, Manisa Barosu Dergisi, C.18, S.71, 2000, s.7-30
11. ÖZCAN Erol, Çocuk Mahkemeleri Niçin Kurulmaz?, İzmir Barosu Dergisi, C.5, S.4, 1986, s.63-65
12. SEVÜK Handan Yokuş, Uluslararası Sözleşmelerdeki İlkeler Açısından Çocuk Suçluluğu ile Mücadelede Kurumsal Yaklaşım, Beta Yayınları, İstanbul-1998
13. TEKİN Uğur, Çocuk Yargılamasında Avrupa'daki Yeni Uygulamalar, Çocuklar ve Suç-Ceza, Karşılaştırmalı Güncel Ceza Hukuku Serisi 4, Ankara-2005, s.487-492
14. TUFAN Celal, Çocuk Mahkemeleri, Antalya Barosu Dergisi, C.1, S.2, 1990, s.26-27
15. UNICEF Dergisi, Çocuk Ceza Adaleti Sistemi